

Dana Bernard, roj. Koren

Spomini na življenje na Jesenicah pred prvo svetovno vojno, med njo in po njej

Rodila sem se leta 1923. Torej sem bila pred vojno otrok, ki je pač, kar je videl, občutil in si zapomnil z otroškimi očmi. Marsikaj pa mi je ostalo v spominu iz pripovedovanja staršev.

Moja mama Ivana je bila 13. otrok rudarja Blaža Noča, ki je rudaril v Savskih jamah nad Jesenicami. Ko je bila stara štiri mesece, je očeta zasulo v jami (5.decembra 1885). Ostala je mati s trinajstimi otroki brez vsake pokojnine. Da so se preživel, je kuhala za »purše« - samske delavce. Ko pa je bilo otroku

šest let, je moral iti za pastirja ali pestunjo k bogatejšim kmetom. Tako so bili otroci oproščeni šolskega pouka.

Francka Noč
konec 19. stoletja.
(D. Bernard)

Rudar Blaž Noč
pred letom 1885.
(D. Bernard)

Moja teta Mina (Erlah), najstarejša mamina sestra, ni znala ne pisati ne brati. Vendar smo jo zelo spoštovali, ker je bila, čeprav brez šol, modra žena, ki je poznala za vsako bolezen zdravilne rožice in čajčke. Bratje in sestre moje mame so šli s trebuhom za kruhom, vsak kakor je vedel in znal. Moja mama je delala v tovarni v »pokarci«. Tam so pakirali žeblje. Ni bilo lahko, a skromen zaslužek je bil. Ko pa se je poročila, je dobila istočasno odpoved kakor vse delavke, čim so se poročile, s pripombo, da jih morajo vzdrževati možje. Oče je delal v pocinkovalnici žice, kjer je bil zelo strupen zrak in težko delo. Reševalo ga je to, da je ob vsakem lepem vremenu šel v gozd. Vedno nam je otrokom kaj nabral in prinesel, od borovnic, malin, jagod, gob, če drugega ne pa »čurčelne« - storže ali drva, pa tudi šopek gorskih rož. Živeli smo skromno v podstrešni sobici, 3 x 3 m brez sanitarij. To je bilo vse izven hiše. Mama je kmalu zbolela za tuberkulozo. Zdravniki so obupali in ji niso dali nobenega upanja na ozdravitev. Dr. Marčič pa ji je rekel, da je edino upanje, če bi šli v Javorniški Rovt živeti vsaj nekaj mesecev na leto, dokler smo imeli otroci počitnice. Res smo šli k maminemu bratranču (pri Miševcu) v neko kolibo in

tam živeli vsake počitnice. Spali smo na senu, jedli žgance in planinsko mleko. Tisti zrak in voda, ki ji domačini pripisujejo zdravilnost, sta mamo pozdravila, da je živela do osemdesetega leta starosti.

»Pokarca« v zavijalnici žebeljev med obema vojnama.

(K 2801)

Ko sva z bratom še hodila v osnovno šolo, smo se preselili v enosobno stanovanje v bližini tovarniške ambulante. Hiši so rekli baraka, čeprav to ni bila, saj je bilo v njej 16 stanovanj. Otroci smo hodili na nasip tovarne » na pešengo« nabirat drobni premog, ki so ga metali iz tovarne. Nabrali smo ga za kurjavo za vso zimo. Včasih smo se celo opekli, ker so bili kosi vroči. Tudi v gozd po drva in storže smo hodili, pa obirat borovnice in maline. Deklice smo se zbirale na dvorišču, kjer je bila velika klop. Tam smo krpale nogavice pa tudi vezle prte za na stene in mize. Vedno smo morale kaj delati, ker so bile mame stroge in niso trpele brezdelja. Moški pa so si na dvorišču uredili balinišče in balinali, kadar niso bili v tovarni. Vseh 16 strank je bilo kakor ena družina. Pralnic ni bilo, kje šele kopalnic. Z mamó sva hodili v Vrbje k Savi splakovat perilo. Kopalni smo se v leseni banji vsako soboto, vodo pa nosili z dvorišču, kjer je bila »štirna«.

V tovarni pa so bile take razmere, da so se delavci morali boriti za svoje pravice. Zastopali so jih delavski zaupniki, kakor so jih takrat imenovali. Tudi moj oče je bil zaupnik. Eden je zastopal vsak obrat v železarni. Zbirali so se v delavskem domu pri Jelenu. Tam so se dogovarjali, kako bodo zastopali sodruge in priborili s pogajanjem z delodajalci svoje pravice. Pa tudi žene so pri Jelenu ustanovile »Društvo delavskih žena in deklet«. Bile so v veliko oporo možem. Ob štrajku 1935 so stražile ob vhodu v tovarno. Žandarji so jih hoteli

odgnati s silo. Videla sem, kako so porinili 70 let staro ženo, da je padla in se hudo poškodovala. Žene so nam otrokom naročile, naj zapojemo državno himno, ker so naivno mislile, da bodo žandarji ob našem petju stali mirno in bi one nemoteno stražile naprej. Seveda je bilo naše petje tako slabo slišno, da žandarji sploh niso reagirali.

Žene stavkajočih
pred tovarniškim vhodom leta 1935.
(T 69)

Delavski dom Pri Jelenu
v obdobju med obema vojnama.
(T 2278)

Razumljivo je, da so naju z bratom tudi vodili k Jelenu. Tam smo imeli mladinsko skupino, kjer smo se veliko udeleževali. Imeli smo dramski krožek. Igrali smo igre. Učili so nas Tone Čufar, Viktor Stražišar in Alfonz Oblak. Čufar nam je bral svoja dela pa tudi rusko literaturo. Učili smo se tudi »esperanto« (Šega). Telovadbo pa sta nas učila Pavel Štravs in Viktor Stražišar. Zadnja igra, ki se je spomnim, je bila »Mladi uporniki«. Z njo smo gostovali še v drugih krajih. Toda tedanji oblasti ni bilo po godu, da se mladi vzgajajo v duhu enakosti in zavesti, da oblast ni pravična do delavstva. Prepovedali so vse te dejavnosti, tudi društvo »Enakost«, kjer je deloval tudi brat Ferdo z vsemi drugimi starejšimi člani. Nekaj let pred vojno so bili preganjani in poslani v koncentracijsko taborišče Bilečo.

Delavski dom pri Jelenu je bil res zibelka vseh naprednih ljudi, ki so se borili za delavske pravice in večkrat kaj dosegli tudi zato, ker jih je vodil glavni delavski zaupnik Vencelj Perko. Hudo mi je, da dom sedaj tako žalostno propada pred našimi očmi: iz njega so se kalili prvi borci proti okupatorju in veliko jih je padlo v partizanih za našo svobodo. Ta dom si zasluži obnovo pa tudi oceno zgodovinskega pomena.